

Olena Pelekhata

Przykarpacki Uniwersytet Narodowy
im. Wasyła Stefanyka, Iwano-Frankiwnsk (Ukraina)
e-mail: olena.pelekhata@pnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5142-2137

**ELEMENTY BIOGRAFII JĘZYKOWYCH
PRZEDSTAWICIELI
POLSKIEJ MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ
NA POGRANICZU:
IWANO-FRANKIWSK (DAWNY STANISŁAWÓW)**

WPROWADZENIE

Język polski w Iwano-Frankiwnsku (dawnym Stanisławowie) jest językiem mniejszości narodowej.¹ Do 1939 r. miasto znajdowało się w granicach II Rzeczypospolitej.² Język polski w mieście występuje w kilku sferach – religii, organizacji polskich (m.in. Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego), edukacji, rodziny. Analizując elementy biografii językowych w Iwano-Frankiwnsku jako pograniczu różnych języków i kultur,³ stosuję podział na strefy oddziaływania języków za Stanisławem Dubiszem [Dubisz 2016]. Ukraina należy do strefy oddziaływania języków wschodniosłowiańskich.

Strefa oddziaływania języków wschodniosłowiańskich (i bałtyckich): Estonia, Łotwa, Litwa, Białoruś, Ukraina, Mołdawia, Rosja, Kazachstan – 8 państw – 1 100 000 osób zachowujących (w dużej części) poczucie odrębności etnicznej (kulturowej); decydujące znaczenie dla wyodrębnienia tej strefy miał okres II wojny światowej i zmian politycznych po jej zakończeniu, a także «wiosna ludów» w latach dziewięćdziesiątych XX wieku [Dubisz 2016, 231].

---

¹ Zgodnie z obowiązującym prawem (por. *Ustawa Ukrainy o ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych* [Закон України Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 2003].

² Z historii miasta wynika, że było ono związane od wieków ścisłymi więzami z polską historią i kulturą, a także z polską gospodarką, oświatą, literaturą i sztuką. Było miejscem urodzenia niemałej liczby wybitnych Polaków, którzy w murach tego miasta pracowali i umierali [http://stanislawow.net/wspomnienia/losy_stanislawowa.htm http://www.polacynawschodzie.pl/index.php?page=opis&lang=pl].

³ *Babilon. Większość stanowią rodziny mieszane. Ojciec – Polak, matka Ukrainka, syn nie wie, kim jest, a ożenił się z Rosjanką. Kim jest wnuk?* [https://dziennikpolski24.pl/babilon-ksiedza-halimurki/ar/1843986].

CEL I METODOLOGIA BADAŃ

Celem artykułu jest przedstawienie wyników badań socjolingwistycznych nad biografiami językowymi Polaków generacji najstarszej prowadzonych w latach 2017–2019 na obszarze miasta Iwano-Frankiwnsk (Ukraina Zachodnia). W trakcie badań dokonałam 28 pogłębionych wywiadów zapisanych na dyktafon i około 20 wywiadów niepogłębionych. Analizując materiał wywiadów, wyodrębniłam 4 grupy biografii językowych.

1) Do grupy 1. należą osoby w wieku powyżej 70 lat urodzone w Stanisławowie, które zostały w mieście po II wojnie światowej z różnych przyczyn (starsi rodzice, choroby, mieszane małżeństwa, małe dzieci itp.). Przedstawiciele grupy 1. wyróżnia spośród innych Polaków najstarszej generacji dobra polszczyzna. Językiem prymarnym tej grupy był język polski, ukraiński był językiem sekundarnym. Respondenci chodzili do szkół z polskim językiem wykładowym i obecnie chętnie się komunikują po polsku, mając świadomość własnej sprawności językowej.

Do grupy 2. należą osoby w wieku powyżej 70 lat urodzone w innych miejscowościach Ukrainy Zachodniej, które przyjechały do Iwano-Frankiwnska (dawnego Stanisławowa) z różnych przyczyn (praca, małżeństwo itp.). Językiem prymarnym tej grupy też był język polski, ukraiński był językiem sekundarnym. Zaznaczyć należy, że grupa 2. nie miała styczności z językiem polskim w szkole. Jej członkowie nie znają zatem zasad gramatycznych i stylistycznych języka polskiego, przez co niechętnie mówią po polsku. Przedstawiciele grupy 2. wyróżnia spośród innych Polaków Iwano-Frankiwnska to, że język polski jest dla nich językiem wyuczonym w rodzinie.

Do grupy 3. należą osoby w wieku powyżej 70 lat urodzone w Stanisławowie i w innych miejscowościach, które spędziły dzieciństwo w Rosji i/lub w Kazachstanie. Ich rodzice zostali przymusowo wywiezieni na Syberię lub do Kazachstanu po II wojnie światowej dlatego, że byli narodowości polskiej. Ich językiem prymarnym był polski, sekundarnym rosyjski. Język polski znają tylko z domu, nie uczyli się go w szkole. Język polski jest dla nich wykładnikiem własnej odrębności, symbolem więzi z ojczystą ziemią, przejawem dumy z faktu bycia Polakami. Ze względu na to, że mieszkali w Rosji lub Kazachstanie na ich repertuar językowy⁴ miały wpływ różne języki, co odzwierciedla się w obecnym użytkowaniu polskiej mowy. Język polski jest dla nich językiem odziedziczonym [Lińska, Seretny 2012].

Do grupy 4. należą osoby w wieku powyżej 70 lat urodzone na zachodzie Ukrainy. Ich rodzice w latach 1945–1946 byli zmuszeni opuścić

---

⁴ Repertuar językowy powstaje i zmienia się na poszczególnych etapach życia człowieka.

ziemię swoich przodków i wyjechać na wschód Ukrainy w wyniku prześladowań. Już w dzieciństwie język polski stał się dla nich językiem stygmatyzacji w życiu codziennym [Zielińska 2013]. Obecnie język polski jest dla nich językiem przodków [Dzięgiel 2017].

Prowadząc badania socjolingwistyczne na terenie Iwano-Frankiw-ska, korzystałam z kilku metod badawczych. Wyboru respondentów dokonałam, stosując metodę „kuli śnieżnej”, w której każdy rozmówca wskazuje następnych rozmówców [Babbie 2009]. Stosując metodę teorii ugruntowanej, miałam możliwość odkrycia ważnych zjawisk, które zmieniły założoną przed rozpoczęciem badań hipotezę badawczą [Glaser, Strauss 2009]. Trzecią metodą wykorzystaną podczas badań w terenie był wywiad biograficzny wywodzący się z wywiadu otwartego [Kłoskowska 2012, 117]. Do analizy historii przyswajania i używania języków w ciągu całego życia respondenta stosowałam metodę biografii językowej [Zielińska 2013, 68]. W artykule *Biografie językowe osób bilingwalnych z polsko-niemieckiego pogranicza* Anna Zielińska analizuje dynamikę rozwoju badań nad biografiami językowymi od początku lat 90. XX wieku w kontekście związku wielojęzyczności z migracją, mobilnością i glottodydaktyką [Zielińska 2018, 360]. Do analizy problemów tworzenia biografii językowych w Iwano-Frankiwsku wykorzystuję elementy syntetycznej tabeli za Kathariną Meng [Meng 2004] i Anną Zielińską [Zielińska 2018, 360] z rekonstrukcją systemową językowych umiejętności człowieka w każdym kolejnym etapie życia z uwzględnieniem kontekstu społecznego. Taka rekonstrukcja powinna zawierać cytaty wypowiedzi informatorów, podsumowania i uwagi badacza [Meng 2004, 110–114].

LUDNOŚĆ POLSKA W IWANO-FRANKIWSKU

Zgodnie z polskim spisem ludności w Stanisławowie⁵ z 1931 r. Żydzi stanowili 41,2% mieszkańców, Polacy – 38,9%, Ukraińcy – 18,6% [Лозинський 2011]. W 1939 r. sytuacja wyglądała podobnie. Według Wołodumyra Kubijowycza na dzień 1 stycznia 1939 r. Żydów w Stanisławowie było 41,4%, Polaków – 36,7%, Ukraińców – 18% [Кубійович 1983].

Większość Polaków opuściła Stanisławów wskutek wymiany ludności między ZSRR a Polską w latach 1944–1947. Wówczas do miasta zaczęli masowo migrować Ukraińcy z otaczających wsi, miast i miasteczek, a także z innych regionów Ukrainy. Tuż po wojnie do miasta również

⁵ W 1962 roku z okazji obchodów 300-lecia miasto Stanisławów otrzymało nazwę Iwano-Frankiwsk na cześć słynnego ukraińskiego pisarza Iwana Franki. Starsi mieszkańcy używają starej nazwy miasta do dzisiaj.

masowo przyjeżdżali Rosjanie i przedstawiciele innych narodowości byłego ZSRR.

Kolejny spis ludności przeprowadzono w 1959 r. Jeśli w 1939 r. Żydzi i Polacy stanowili prawie 78% ludności Stanisławowa, to w 1959 r. reprezentowali jedynie 6% mieszkańców miasta. Liczba Ukraińców wzrosła z 18 do 66%. Rosjanie stanowili wówczas 25% ludności (do 1939 r. w mieście ich prawie nie było). Po II wojnie światowej i repatriacji w 1959 r. mieszkało w Stanisławowie 1 958 osób narodowości polskiej, czyli 3% ludności. W 1989 r. zostało tylko 1 060 osób, czyli 0,5% ludności miasta [Лозинський 2011, 234].

W drugiej połowie XX wieku w Iwano-Frankiwsku zmniejszyła się liczba Polaków. Głównymi przyczynami była asymilacja wskutek ślubów mieszanych z Ukraińcami i migracja do Polski. Zachodzące procesy asymilacji Polaków potwierdzają także badania statystyczne dotyczące wyboru języka ojczystego. O ile w 1959 r. język polski jako język ojczysty zadeklarowało 1 116 Polaków, to już w 2001 r. taką deklarację złożyło tylko 305 mieszkańców dawnego Stanisławowa. W 2001 r. podczas ogólnoukraińskiego spisu ludności polską narodowość zadeklarowały 653 osoby, tj. 0,3% spośród 230 443 mieszkańców Iwano-Frankiwsk.⁶

Procesy ukrainizacji w Iwano-Frankiwsku zintensyfikowały się po 1991 r., kiedy Ukraina stała się państwem suwerennym [Лозинський 2011, 245].

Trzeba zaznaczyć, że dane statystyczne dotyczące liczby mieszkańców Iwano-Frankiwsk z 2001 r. nie są obecnie reprezentatywne w stosunku do sytuacji w mieście, ponieważ ostatni spis ludności odbył się w 2001 r. Poza tym niektórzy mieszkańcy jeszcze w 2001 r. bardzo bali się mówić o swojej narodowości, pamiętając również o możliwych prześladowaniach w totalitarnym państwie. Niektórzy ludzie nie umieli odróżnić pojęć «narodowość» i «obywatelstwo». Biorąc pod uwagę program rządu Rzeczypospolitej Polskiej dotyczący Karty Polaka, można stwierdzić, że w Iwano-Frankiwsku mieszka obecnie około 2500 Polaków.

STAN BADAŃ SOCJOLINGWISTYCZNYCH

Wiele prac naukowych zostało poświęconych badaniom języka polskiego na terytorium Ukrainy. Analizie sytuacji języka polskiego na Litwie, Ukrainie i Białorusi z uwzględnieniem charakterystyki ogólnej języka polskiego jako języka zbiorowości polonocentrycznej został poświęcony

---

⁶ Dane spisu ludności z 2001 roku opublikowane na stronach Państwowego Komitetu ds. Statystyki Ukrainy, por. https://web.archive.org/web/20081121005251/http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/sex_region/ivano-frankivsk/ [dostęp: 10.04.2021].

artykuł Stanisława Dubisza [Dubisz 2015]. Specyfika i dialekt kulturalny gwary polskiej we Lwowie zostały przeanalizowane w pracy Zofii Kurzowej [Kurzowa 2007]. Także specyfika i dialektalne cechy języka polskiego zostały omówione w pracach Janusza Riegera [Rieger 2002; 2019]. Polszczyźnie na Ukrainie, sytuacji językowej, odmianom terytorialnym i społecznym współczesnego języka polskiego zostały poświęcone prace Ewy Dziegiel i Janusza A. Riegera [Dziegiel 2003; Dziegiel 2017; Rieger 2019]. Analizie polskiego dziedzictwa kulturowego w obwodach donieckim i zaporoskim na południowo-wschodniej Ukrainie została poświęcona monografia *Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie* [Krasowska 2012]. Badania dziedzictwa kulturowego przedstawiono także w monografii o wspólnotie polskiej Berdiańska [Bonusiak, Suchomłynow 2008]. W monografii *Mowa Polska na Bukowinie Karpackiej – dokumentacja zanikającego dziedzictwa narodowego* [Krasowska, Pokrzyńska, Suchomłynow 2018] zostały ukazane ukraińskie i rumuńskie wspólnoty Polaków Bukowiny. Sytuację socjolingwistyczną w kontekście ukraińsko-polskiej dwujęzyczności i trójjęzyczności (polski, ukraiński, rosyjski), a także procesy motywacji wyboru języka przez jednostkę analizuje Paweł Lewczuk [Левчук 2015a; Левчук 2015b; Levchuk 2020]. W 2018 r. ukazała się oparta na dużym materiale badawczym monografia Marii Zielińskiej o polszczyźnie młodzieży polskiego pochodzenia na Ukrainie Zachodniej, w tym w obwodzie iwanofrankińskim [Zielińska 2018].

Mowa pogranicza z uwzględnieniem sytuacji socjolingwistycznej, a także metoda biografii językowej, to tematyka prac Anny Zielińskiej [Zielińska 2013; 2018] i Gabrieli Augustyniak-Żmudy [Augustyniak-Żmuda 2019; 2019a; 2020]. O socjologicznych i psychologicznych uwarunkowaniach dwujęzyczności jednostki czytamy w pracach Michała Głuszkowskiego [Głuszkowski 2011]. Trzeba zaznaczyć, że w pracach niemieckojęzycznych badaczy Rity Franceschini i Johanny Miecznikowski [Franceschini, Miecznikowski 2004], Kathariny Meng [Meng 2004], Brigitty Busch [Busch 2013] pojęcie biografii językowej opiera się na traktowaniu wielojęzycznego mówcy jako podmiotu badań. Badania nad potencjałem języka rosyjskiego (portret językowy jednostki) w sytuacji emigracji XX wieku zostały przedstawione w pracach Jeleny Ziemskiej [Земская 2004]. Obecna sytuacja języka polskiego w Iwano-Frankiwsku została przeanalizowana z uwzględnieniem żywotności języka i uwarunkowań społeczno-ekonomicznych na Ukrainie [Pelekhat 2020].

SFERY FUNKCJONOWANIA JĘZYKA POLSKIEGO W IWANO-FRANKIWSKU

Najważniejszym miejscem skupiającym Polaków w Iwano-Frankiwsku (dawnym Stanisławowie) jest Centrum Kultury Polskiej i Dialogu

Europejskiego w Iwano-Frankiwsku.⁷ Polacy uczęszczają do kościoła rzymskokatolickiego pw. Chrystusa Króla Wszechświata w niedziele na msze święte w języku polskim o godz. 11.00 i 12.00.⁸ Kościół pw. Chrystusa Króla Wszechświata jest jedynym czynnym kościołem w Iwano-Frankiwsku. Wiele emocji wywołuje u Polaków historia odbudowy kościoła.

Po obejrzeniu i ocenie tego, co przejąłem, w tym dwudziestoosobową grupę parafian, jedyne co przychodziło na myśl to zaufać Opatrzności Bożej, której z ogromną pokorą się poleciłem i wciąż to czynię

– opowiada ks. Kazimierz Halimurka, proboszcz w latach 1989–2010.

Respondenci biorą także udział w różnych formach aktywności kulturalnej (w Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego). Szereg osób należy do jednej z dwóch najstarszych organizacji społecznych w mieście – Towarzystwa Kultury Polskiej imienia Franciszka Karpińskiego⁹

---

⁷ Realizacja misji Centrum odbywa się poprzez wykonywanie poszczególnych celów i zadań: 1. Wspieranie rozwoju środowiska polskiego na Ukrainie, a w szczególności w Iwano-Frankiwsku (d. Stanisławowie, poprzez animowanie działań zmierzających do aktywizacji społeczności oraz podnoszenie jej poziomu kulturalnego i obywatelskiego; 2. Promocja współczesnej Polski, jej kultury, historii, nauki oraz sukcesu polskich przemian po 1989 roku; 3. Wspieranie i rozwój europejskiego społeczeństwa obywatelskiego; 4. Nauczanie języka polskiego w środowisku polskim i ukraińskim; 5. Troska o ochronę praw polskiej mniejszości narodowej na Ukrainie; 6. Wspieranie dążeń Ukrainy do uczestnictwa we wspólnocie europejskiej; 7. Dbalność o dobre relacje między Polakami a Ukraińcami; 8. Wymiana, współpraca, ułatwianie wzajemnych kontaktów i relacji na rzecz rozwijania międzynarodowej wspólnoty młodzieży; 9. Wspieranie aktywności organizacji pozarządowych w Polsce i na Ukrainie, zainteresowanych wzajemną współpracą i wymianą doświadczeń; 10. Udział we współpracy polskich miast i regionów partnerskich Iwano-Frankiwka oraz obwodu iwanofrankiwskiego [por. <https://www.ckpide.eu/pl/o-nas/misja-cele-i-zadania>; dostęp: 10.04.2021].

⁸ Budowę Kościoła pw. Chrystusa Króla Wszechświata rozpoczęto w 1925 r. W tym celu powołano komitet budowy, na czele którego stanął ks. Władysław Szetela, katecheta z kolegiaty. Niestety w związku z wybuchem wojny w 1939 r. budowa została przerwana. W 1946 r. kościół zamknięto i aż do 1954 r. stał bezużyteczny. W 1954 r. zostaje przeznaczony na magazyn książek, a w 1957 r. na magazyn. W 1964 r. wykonawczy komitet Rady Wojewódzkiej uchwałą nr 146 podejmuje decyzję o przekazaniu budynku kościoła iwanofrankiwskiej filii Politechniki Lwowskiej w celu przebudowy go na kompleks sportowy. Projekt przewidywał rozbudowę budynku, podział na kondygnacje, wewnątrz budowę basenu, sali widowiskowej na 1100 miejsc, sceny z zapleczem, sali sportowej z zapleczem, sal lekcyjnych na 600 miejsc itp., czyli całkowitą likwidację religijnego charakteru budynku. W tym celu uruchomione zostały odpowiednie fundusze, jednak ostatecznie nigdy nie doszło do realizacji tego projektu, a tym samym aktu wandalizmu. Kościół aż do 1989 r. pełnił funkcję magazynu [por. <https://rkc.if.ua/pl/historia-parafii>, dostęp: 10.04.2021].

⁹ <https://www.ckpide.eu/pl/grupy-spoleczne/organizacje>

(prezes Wanda Ridosz) i Towarzystwa Kultury Polskiej „Przyjaźń” (prezes Witalij Czaszczin),¹⁰ Polacy uczęszczają również do Klubu Seniora „Złota Jesień”,¹¹ nie czują się samotni, korzystając z każdej możliwości prowadzenia rozmów w języku polskim z młodzieżą. Stosunek do języka polskiego wśród generacji najstarszej można scharakteryzować za pomocą następującego cytatu: „Język polski jest najważniejszym wyznacznikiem polskości, ma najwyższe wartościowanie wśród administracyjnych, biologicznych czy wyznaniowych wskaźników polskości” [Walczak 2009, 17].

W 1957 r. w Stanisławowie została zamknięta ostatnia szkoła (nr 7) z polskim językiem wykładowym. I chociaż przekaz języka w edukacji przerwano w trzydziestoleciu 1960–1990, to jednak język polski przetrwał w komunikacji rodzinnej Polaków Stanisławowa. Językami dominującymi w Stanisławowie były język ukraiński i rosyjski. Gdy w 1991 r. Ukraina odzyskała niepodległość, zmieniła się polityka językowa, język polski stał się językiem polskiej mniejszości narodowej.

Obecnie w Iwano-Frankiwsku znajduje się 26 szkół, z czego w dieścieciu wprowadzono do programu nauczania przedmiot „drugi język obcy – język polski”. Uczniowie od klasy 5. mają dwie godziny tygodniowo języka polskiego. Język polski plasuje się na drugim miejscu pod względem intensywności nauczania, zaraz po języku angielskim.

W Iwano-Frankiwsku jest także jedna szkoła średnia z językiem nauczania polskim i rosyjskim. Liczba uczniów w polskich klasach w ciągu ostatnich 10 lat wzrosła sześciokrotnie. Absolwenci szkoły wyjeżdżają na studia do Polski. W młodszych klasach lekcje języka polskiego prowadzą nauczyciele oddelegowani do pracy przez Ministerstwo Edukacji RP.¹² Bez względu na narodowość młodzież ma prawo uczyć się w klasach z polskim językiem wykładowym. Biorąc pod uwagę procesy społeczno-gospodarcze po 2014 r., należy podkreślić, że ekonomiczny czynnik wyboru języka polskiego odgrywa istotną rolę. Trzeba także zaznaczyć, że na Uniwersytecie Przykarpacim imienia Wasyla Stefanyka polonistyka

¹⁰ <https://www.facebook.com/tkp.przyjazn/>

¹¹ Klub Seniora „Złota Jesień” działa przy Centrum Kultury Polskiej od 2017 roku. To platforma dla osób z pasją. Seniorzy to przede wszystkim nieocenione źródło tak zwanej wiedzy pragmatycznej, czyli wiedzy budowanej na podstawie długoletnich życiowych doświadczeń. Osoby starsze mają często zainteresowania, którymi mogą się dzielić z innymi, a ich wolny czas może być wykorzystany do realizacji nowych wyzwań. W związku z tym w Centrum odbywają się spotkania tematyczne poświęcone tradycjom, kulturze polskiej i historii. Członkowie Klubu uczestniczą także w wyjazdach krajoznawczo-historycznych, zajęciach edukacyjnych, nawiązują nowe znajomości. Podobnych spotkań, rozmów, czasu na bycie ze sobą i odpoczynku seniorom często brakuje. Niektórzy mieszkają oddzieleni od swych rodzin, a ich główną aktywnością i miejscem spotkań jest kościół czy spotkania okolicznościowe, organizowane przez polskie organizacje, których też są członkami.

¹² https://school3.if.ua/roboata-shkolu/metodichna-roboata/metod-objedn/language_polish/medal-vid-ministra-nacionalno%d1%97-osviti-polshhi.html

już od dwudziestu lat cieszy się popularnością wśród kandydatów na studia.

BIOGRAFIE JĘZYKOWE GRUPY 1. I ICH INTERPRETACJE

Respondenci grupy 1. urodzeni w Stanisławowie uczyli się języka w szkołach z polskim językiem wykładowym. Język polski dla nich jest językiem własnej kultury, którą przyswajają się w dzieciństwie. Uczęszczają do kościoła rzymskokatolickiego pw. Chrystusa Króla Wszechświata, biorą udział w różnych formach aktywności kulturalnej, głównie dzięki Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego. Przedstawiciele grupy 1. cechuje dobra polszczyzna. Opowiadając historię swego życia, większość z nich często przeżywa bardzo emocjonalnie żal za utraconą możliwością wyjazdu w latach repatriacji do Polski. Można opisać zachowanie tych osób jednym zdaniem – są dumne ze swojej sprawności językowej (w zakresie posługiwania się polszczyzną).

Respondent WK (mężczyzna urodzony w 1930 r.). WK urodził się w Stanisławowie. Pochodzi z rodziny polskiej. Ojciec w czasie okupacji niemieckiej nie chciał pracować dla Niemców, został aresztowany i wywieziony do Niemiec. O dalszych losach ojca nic nie wiadomo. Rodzina nie wyjechała do Polski, bo na niego czekała. WK uczył się w szkole z polskim językiem wykładowym, w słynnej „siódemce” przy placu Mickiewicza. Po ukończeniu szkoły uczył się zawodu szewca i mechanika, pracował jako ślusarz. Służył w wojsku, nauczył się języka rosyjskiego. Mieszka w Iwano-Frankiwsku, ożenił się z Polką. Ma dwoje dzieci i trzech wnuków. Mówi, że tylko wtedy będzie dobrze na świecie, kiedy każdy będzie cenić swój język.

Etapy biografii językowej WK

I. Dzieciństwo (1930–1944). Język państwowy: polski. Język domowy: polski.

WK: *ojćec po ukra'їнsku nie um'au rozmav'ac || somśedzi še z něgo śm'al'i || pam'entam okupacje niem'eckom || kolendoval'iśmy fšystk'e pol'sk'e kolendy f košarax žoqñersk'ix dla vengruf | buk še rodzi | moc truxleje | pšyb'ežel'i do betlejem pasteže | fšrut nocnej čišy || daval'i madžary nam za te kolendy i p'ečyvo | i navet pap'erosy || kolendoval'iśmy tagže i po ukraińsku | jak skoñčyl'iśmy kolendy polsk'e || xćel'iśmy s xupcam'i v'encej zarob'ić || madžary bardzo lub'il'i kolendy.*¹³

¹³ W zapisie zachowano cechy języka respondentów, a także transkrypcję półfonetyczną.

Język modlitwy w rodzinie: polski.

Język szkoły: polski.

WK: *xodziujem do škouy polsk'ej dżev'eńc lat || pšy placu m'ick'ev'iča || šudemka naša ||*

Komentarz: w domu rodzina rozmawiała z WK po polsku.

Język w sąsiedztwie: ukraiński. Język rówieśników: ukraiński i polski.

Język komunikacji sąsiedzkiej: ukraiński.

Język rówieśników: ukraiński i polski.

Komentarz: językiem dziedziczonym oraz językiem prymarnym WK był język polski. Przez cały okres dzieciństwa używał języka polskiego. Był to zarówno kod komunikacji domowej, jak i edukacji. WK modlitwy odmawiał w języku polskim, język polski pełnił zatem kolejną funkcję – kodu religii. Językiem sekundarnym dla rozmówcy był język ukraiński i rosyjski. Ukraiński pełnił funkcję narzędzia komunikacji sąsiedzkiej i rówieśniczej, choć kilkoro dzieci znało język polski i z WK rozmawiały często.

II. Lata dorosłe (służba w armii – 3 lata): ukraiński (duża styczność z językiem rosyjskim).

WK: *ńe xcaujem pšexodźić na jenzyk rosyjski || tam m'i zafše byuo dživńe || jak naši || tacy yucule z dalek'ix v'osek || od razu v vojsku pšexodžom na jenzyk rosyjsk'i || jak pyta u rosjańina o s'irnykax || čemu muv'iš sp'ičk'i jes'it' || ńe bendže dobra na šf'eće || jak l'udže tag bendom zapom'inać sfuj jenzyk.*

III. Lata dorosłe w Iwano-Frankiwsku i po 1991 r. (niepodległość Ukrainy). Język domowy: polski i ukraiński (z dziećmi). Język komunikacji sąsiedzkiej: ukraiński. Język w pracy: ukraiński. Język w kościele: polski.

Komentarz: WK pracował jako ślusarz w zakładach obuwniczych miasta.

WK: *fšyscy moi znajom'i i koledzy povyjexal'i || oťprovadzaujem ix na dvožec kolejovy || ńe vyjexal'išmy || bo matka še baŭa z nam'i || džečm'i vyježdžać || čekał'išmy na ojca || čšeba byuo vyjexać || byšmy lep'ej žyl'i || komu ja teras jestem počebny w polsce || ježdž'ujem pare razy || mam karte polaka || ńe bende pšedužać || po co || stary jestem.*

Komentarz: język polski dla WK jest językiem własnej kultury. Językami komunikacji rodzinnej w tym okresie były język polski i ukraiński. Po polsku WK porozumiewał się z żoną i dziećmi, natomiast po ukraińsku – tylko z dziećmi. Rozmówca nie chciał, aby jego dzieci były stygmatyzowane z powodu nieznamomości języka ukraińskiego. Rozmówca w pracy zawodowej i podczas komunikacji sąsiedzkiej używał języka ukraińskiego. Język polski funkcjonował tylko w sferze religii (udział w polskich mszach oraz modlitwy).

BIOGRAFIE JĘZYKOWE GRUPY 2. I ICH INTERPRETACJE

Respondenci nie chodzili do szkół z polskim językiem wykładowym i obecnie niechętnie w nim podejmują rozmowę. Grupę 2. cechuje bardzo emocjonalny stosunek do języka polskiego jako języka wyuczonego w rodzinie, odziedziczonego. „Tam, w Polsce język wykrencajou, a my w domu muwili normalnie” – mówi respondentka. O wariacie jakiegoś obiegowego języka polskiego w podobnej sytuacji pisze Stanisław Dubisz: „Są oni bowiem od urodzenia niejako dwujęzyczni, gdyż (na ogół) ich pierwszym kodem rodzinnym (familijnym) jest jakiś wariant obiegowego języka polskiego” [Dubisz 2016, 234].

Przedstawiciele grupy 2. w dorosłym wieku uczęszczają na kursy języka polskiego. Respondentka rzetelnie przygotowuje się do wywiadu, zapisuje swoją biografię do zeszytu i prosi o sprawdzenie poprawności form gramatycznych. Ci respondenci chodzą do kościoła rzymskokatolickiego pw. Chrystusa Króla Wszechświata, biorą udział w różnych formach aktywności kulturalnej w Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego. Język polski jest dla nich językiem pozytywnych emocji z dzieciństwa.

Respondentka BO urodziła się w 1938 r. w małej wiosce obwodu staniśławowskiego w rodzinie polskiej. Była ochrzczona w kościele. Chodziła do szkoły z ukraińskim językiem wykładowym. W 1940 r. ojca aresztowano za to, że był Polakiem, od 1942 r. służył w armii Andersa, potem osiedlił się na stałe w Ankonie, zginął w wypadku. Matka ze względu na małe dzieci i chorą babcię nie wyjechała do Polski i mocno to przeżywała. Respondentka od 1964 r. mieszka w Iwano-Frankiwsku. Pracowała jako lekarka aż do emerytury. Ma męża (podkreśla w rozmowie, że mąż jest Polakiem) i dzieci, także wnuki. W rodzinie rozmawia z dziećmi po ukraińsku, z mężem – po polsku. Wnuki uczą się języka polskiego w szkole, czasem uczą babcię poprawnej polszczyzny. „Przekonanie o tym, że należy mówić najczystszą polszczyzną jest mocno zintegrowane z językocentryczną kulturą polską” [Smolicz 1990]. Dlatego respondentka nieustannie uczy się języka.

Etapy biografii językowej BO

I. Dzieciństwo (1938–1950). Język państwowy: od września 1939 r. – ukraiński. Język domowy: polski.

BO: *v domu rozmav'al'is'my po polsku | tylko po polsku | matka zastav'ala m'ne xodzić do naučyčelk'i jenzyka polsk'ego | učyłam | jeden | dva | čy | nie bylo v m'astečku školy polsk'ej | rozmav'alyš'my po polsku s šostrou i z bratem teš.*

Język religii: polski.

BO: *P'erša komuńija f tyśondz dżev'eńcet p'indžiśontym była u mńe | na śf'ento maryji pa-ny | p'etnastego śerpńa | pam'entam | vyučyłam fšysk'e modl'itvy polsk'e i teras pam'entam z džećiństfa | jak pšygotovyvalam śe do p'eršej komuńiji.*

Komentarz: w domu rodzina rozmawiała z BO po polsku.

Język w sąsiedztwie: ukraiński.

Język rówieśników: ukraiński i polski.

II. Lata dorosłe – 1955–1961 (studia we Lwowie): rosyjski.

BO: *zap'isyvalam lekcje v jenzyku rosyjsk'im i v jenzyku ukraińskim | Ńe była to dla mńe żadnym problemem | vykladofcy čytał'i lekcje kto v jak'im jenzyku xćał | ale v'encej było po rosyjsku | naučyłam śe dobże muv'ić po rosyjsku | pšygotovyval'i nas do provadžeńa kartek medyčnyx v našej pracy lekarsk'ej tylko v jenzyku rosyjsk'im | i tak było fšeńdže na stud'ax medyčnyx | bo fša dokumentacija aś do tyśondz dżev'eńcet dżev'eńdžeśontego p'eršego była v jenzyku rosyjskim.*

Język w domu: polski.

BO: *a f tyśondz dżev'eńcet p'indžiśontym p'ontym | jak dobryrała śe ze hvova do domu na v'ig'il'e | jak to może być beze mńe v'ig'il'a | to był muj p'eršy rok stud'u- ve hvov'e | Ńe mogłam bez kući | bez dżefka | bez v'ečeży | jexala dv'eśće k'ilometruf i počong'em | i sańam'i | i ničego śe Ńe bałam | tylko xćalałam pšyjexać do domu na v'ig'il'ije | mruz był | ćemno | juś noc | ćiśa | fšysk'e dżeći juś otkolendoval'i | a ja začelałam kolendować pod oknem domu | a mńe Ńe pšyznal'i od razu | bo słyśe | jak matka muv'i do śostry | ić tam | vyńeś jej rubla | bo tak ładńe kolenduje b'edna v nocy | jak otvożył'i dżv'i | a to ja stoje | tyle było radości | džel'il'iśmy śe oplatk'em i pončk'i matka podavała do stołu | i dżefko moje.*

Komentarz: biegła znajomość języka rosyjskiego pomogła BO zdobyć dobrą pozycję społeczną na studiach. Język polski pozostaje językiem przeżyć emocjonalnych.¹⁴

III. Lata dorosłe (1961–1963, 1963 ślub). Język domowy: polski.

Język w pracy: w dokumentacji – rosyjski, z ludźmi – język ukraiński.

Język modlitwy: polski.

BO: *pšyjexalałam do sfojej p'erfšej pracy | fšeńdže rozmav'ajoų po ukraińsku a ja muśe zap'isyvať do kartek medyčnyx d'agnozy po rosyjsku | tumačyłam rodzicom na jenzyk ukraiński d'agnozy ix dżeći | ničego śe Ńe bałam | (...) f tyśonc dżev'eńcet šeśdżeśontym čšećim vyšla za monż za polaka | čšeba vyxodźić za monż z rozumem | m'alałam ja ukraińca | byłałam zakoxana | a on mńe pov'edżał | że jag vyjdzęś za mńe za monś | to bendżeś*

¹⁴ Termin *przeżycie emocjonalne* stosuje za Brigittą Busch [Busch 2013].

muśala zapomnieć | że ty polka || to pov'edżałam mu | że lep'ej zapomne o tob'e aniż o tym | że jestem polkou || ale potem | jak to v żyću jest | spotkałam sfego menża polaka.

IV. Lata dorosłe po 1964 r., Iwano-Frankiowsk. Język domowy: polski i ukraiński (z dziećmi). Język w sąsiedztwie: ukraiński. Język w pracy: rosyjski, od 1990 r. – ukraiński. Język w kościele: polski.

BO: jag usłyśałam pro sobornist'ukrainy | to od razu začęłam provadzić dokumentacje v jenzyku ukraińsk'im a nie po rosyjsk'i || boże jak ja b'ęglam do kościoła w tyśonc dżev'jeńcet ośemdziesiątym dżev'ontym roku na p'erfsou mše v jenzyku polsk'im || śybcej pošlam s pracy || pov'edżałam guvnemu lekażu | że muśe iść na mše || taka radość była || nam kośćul o-dal'i ||

teraz v'idze | jak muj vnuk ucy śe jenzyka polsk'ego fškole || myśle sob'e | ne może tak'ego być | żeby polska mova była taka ćeńśka || ona dla mne taka prosta || tag v dżeciństf'e było mne dobże rozmav'ać po polsku || vnučka muv'i do mne | jak p'enkie bapću ty muv'iś po ukraińsku || jekju | jak po ukraińsku || ja muv'e po polsku || čytam kśonśk'i polsk'e || troxe śe uče jenzyka polsk'ego || dobże | że ja znam z domu | bo znam v'elu tak'ix l'udzi | że jag od zera začynajoju śe ućyć jenzyka polsk'ego | to nič im nie pomaga | nie mogou.

Komentarz: dobra znajomość języka rosyjskiego pomogła BO zdobyć dobrą pozycję społeczną w pracy. Po 1990 r. biegła znajomość języka ukraińskiego pomogła jej spełnić warunki zawodowe po zmianie języka dokumentacji medycznej. Język polski nadal pozostaje językiem jej przeżyć i emocji.

BIOGRAFIE JĘZYKOWE GRUPY 3. I ICH INTERPRETACJE

W czasach stalinowskich na obszarach Syberii i Kazachstanu zamieszkało wiele różnych narodowości, wśród których wyróżniali się Polacy wywiezieni z Ukrainy zachodniej. Grupę 3. cechuje tolerancyjny stosunek do innych mniejszości narodowych, respondenci chętnie opowiadają o swoich przeżyciach dotyczących języka polskiego i kultury polskiej. Przedstawiciele tej grupy wyróżniają spośród innych Polaków szczerze opowieści o swoim życiu w dalekich krajach, o podtrzymywaniu polskości daleko od miejsca zamieszkania ich przodków. Uczęszczają do kościoła rzymskokatolickiego pw. Chrystusa Króla Wszechświata, biorą udział w różnych formach aktywności kulturalnej w Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego. W większości, działając na rzecz rozwoju i podtrzymywania kultury polskiej, skupiają się wokół organizacji Towarzystwo Kultury Polskiej „Przyjaźń” (od 1993 r.) i prowadzą aktywną działalność.¹⁵

¹⁵ <https://www.ckpide.eu/pl/aktualnosci/wydarzenia/1645-spotkanie-sprawozdawcze-towarzystwa-kultury-polskiej-przyjazn?sigplus=16591>. „Spotykamy

Respondent WC urodził się w 1950 r. 6000 km od Stanisławowa, na Syberii, w Rosji. Babcia była Polką, ojciec Rosjaninem. WC chodził do szkoły z rosyjskim językiem nauczania. Podjął studia na politechnice w Sankt Petersburgu. Ożenił się z Polką. Rodzina żony, jak się okazało, też była wywieziona na Syberię. Po ukończeniu studiów zamieszkał w Stanisławowie, pracował na stanowisku biegłego sądowego. Od 1991 r. zajmuje się opieką nad cmentarzem w Czarnym Lesie, gdzie hitlerowcy w sierpniu 1941 r. rozstrzelali polską elitę Stanisławowa.

Etapy biografii językowej WC

I. Dzieciństwo, lata szkolne (1950–1967). Język państwowy: rosyjski.

Język domowy: polski, rosyjski.

Język rówieśników: polski, rosyjski.

WC: *m'eškał'ismy f specjalnym pośolku na syberi razem z l'itf'inam'i | polakam'i | ukraińcam'i | byl'i tataże s krymu | to był specjalny pośoleg dla zesłanyx | żył'ismy v barakax | ukończyłem szkołę i tak sob'e pomysł'ilem | wymażylem | xce pojexać na stud'a do sankt petersburgu | i tak sob'e samolotem pšelecił do sankt ptersburgu | fstomp'il na pol'itexnik'e.*

Język modlitwy w rodzinie: polski.

Komentarz: bardzo dobra znajomość języka rosyjskiego pomogła WC zdobyć dobrą pozycję społeczną i podjąć studia w języku rosyjskim (Sankt Petersburg). Język polski pozostaje językiem przeżyć i relacji z rodziną. Język polski jest językiem odziedziczonym, wyuczonym w domu.

II. Lata dorosłe (studia). Język domowy: polski, rosyjski. Język studiów: rosyjski.

Komentarz: język polski pozostaje językiem przeżyć. Język polski jest językiem prymarnym, językiem sekundarnym jest rosyjski.

---

się z tendencją, że osoby starsze odchodzą, a młodzież polska wyjeżdża. Opiekować się cmentarzem w Czarnym Lesie jest coraz trudniej. Niemniej jednak znajdujemy siły do pracy. Rok temu przeprowadziliśmy uroczyste obchody 75. rocznicy mordu inteligencji polskiej, na które przybyli m.in. nasi rodacy z Polski. Wspólnie oddaliśmy należny hołd spoczywającym pod Stanisławowem ofiarom II wojny światowej.” – powiedział Witalij Czaszczin, prezes TKP „Przyjaźń”. Przypominamy, że na co dzień głównym zadaniem działalności Towarzystwa jest opieka nad cmentarzem w Czarnym Lesie (okolica wsi Pawelcze), gdzie w nocy z 14 na 15 sierpnia 1941 roku odbyła się egzekucja ponad 700 osób, w tym przedstawiciele polskiej inteligencji ze Stanisławowa (głównie nauczycieli) dokonana przez hitlerowców.

III. Lata dorosłe (Iwano-Frankiwszk). Język domowy: polski. Język pracy: ukraiński.

Komentarz: WC jest bardzo tolerancyjnie nastawiony do innych narodowości w Iwano-Frankiwsku (Ukraińców, Żydów). Język polski pozostaje językiem jego przeżyć. Dobra znajomość języka polskiego pomogła WC zdobyć wysoką pozycję społeczną wśród Polaków Stanisławowa i dobrą opinię u przedstawicieli najwyższych władz Rzeczypospolitej Polskiej. Biegła znajomość języka ukraińskiego pomogła WC uzyskać uznanie wśród władz obwodu iwanofrankiwskiego. Język polski jest językiem prymarnym, językiem sekundarnym jest ukraiński. Język rosyjski przestał być językiem sekundarnym po 1991 r. (Ukraina zyskała niepodległość).

BIOGRAFIE JĘZYKOWE GRUPY 4. I ICH INTERPRETACJE

Przedstawiciele grupy 4. powrócili do Iwano-Frankiwska jako dorośli ludzie, żeby zamieszkać na ziemi swoich przodków. Cechuje ich ostrożność i niechęć do nawiązywania kontaktów w celu opowiadania o swoim życiu. Rzadko chodzą do kościoła i nie biorą udziału w życiu kulturalnym. Języka polskiego uczyli się już w Stanisławowie samodzielnie.

Respondentka EP urodziła się w 1939 r. w małej wiosce obwodu lwowskiego w rodzinie mieszanej. Matka – Ukrainka, ojciec – Polak. Córka była ochrzczona w kościele. Ojciec zginął podczas okupacji niemieckiej. Rodzeństwo ze strony ojca wyjechało do Polski, a matka respondentki ze względu na chorą babcie musiała zostać, narażając się na prześladowania w związku z polskim pochodzeniem córki. W 1946 r. respondentka poszła w Brodach do szkoły z ukraińskim językiem wykładowym. W 1949 r. jej rodzina uciekła do Doniecka na emigrację zarobkową, gdzie matka pracowała w kopalni.

EP w dzieciństwie doznawała wielu upokorzeń ze strony rówieśników ze względu na swoje pochodzenie i język polski. Podobnie przykre sytuacje zdarzały się podczas zabaw z dziećmi w związku ze słabą znajomością języka ukraińskiego. W sąsiedztwie, w pracy i w szkole była szykanowana przez „lwowskie ślady”. Rodzinę nazywano „banderowcami” i „pszekami” jednocześnie, dlatego jej członkowie szybko się uczyli języka rosyjskiego i zawsze chcieli wrócić na zachód Ukrainy. Po dwudziestu latach także inni znajomi rodziny uciekinierów zaczynają wracać z Ukrainy południowo-wschodniej do miejsc byłego zamieszkania.

O celach działań reżimu komunistycznego na Wschodzie Ukrainy pisze profesor Helena Krasowska w monografii *Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie*: „Industrializacja i stalinizacja miały doprowadzić do powstania jednolitego organizmu państwowego i narodu

tytułowego, tzn. rosyjskiego” [Krasowska 2012, 341]. Dlatego przedstawiciele grupy 4. cechuje bierna postawa i traktowanie języka polskiego jako środka uzyskania władzy w kręgach polskich Iwano-Frankiwska. Zamiast zazdrościć Polakom najstarszej generacji dobrej znajomości polszczyzny, respondenci z grupy 4. uważają ich za tych, którzy realizują własne interesy.

Reżim komunistyczny odebrał Polakom na zawsze nadzieję powrotu do Polski. Z jednej strony pozbawiało to możliwości kontaktów z rodzimą kulturą, językiem i duchowym centrum, z drugiej zaś wywoływało poczucie bezsensowności jakichkolwiek działań związanych z zachowaniem tożsamości, doprowadzało do swoistej apatii i bierności [Krasowska 2012, 292].

Charakteryzując tożsamość kulturowo-narodową, jej składniki i zakres, Helena Krasowska w monografii *Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie* pisze o najważniejszych składnikach tożsamości polskiej na wymienionych ziemiach:

Deklarując polskie korzenie, respondenci ci często biorą pod uwagę wyłącznie biologiczne pochodzenie, tak zwany czynnik przynależności do „wspólnoty krwi”, całkowicie zapominając o aspekcie kulturowym [Krasowska 2012, 292].

Etapy biografii językowej EP

I. Dzieciństwo (1939–1949), przed wyjazdem na wschód Ukrainy. Język państwowy: ukraiński (od września 1939 r.). Język domowy: polski.

EP: *rozmav’aly po polsku || matka s tatem rozmav’aly po polsku || ucyły mńe rozmovy polsk’ej || pam’entam gamy v’eršy pro kotečka || k’edy ja byla xvora || matka zafše muv’ila mńe o tym gžečnym kotečku || jak še maš kotečku || kotek xory byl || jak ja mały i bardzo lub’ił častečka || jak ja || z jednoju bapčou || ze strony matk’i || rozmav’ala po polsku i ukraińsku a z drugoju bapčou || ze strony taty || rozmav’ala po polsku || · somśadam’i rozmav’aly po polsku i ukraińsku || jak s kim || pytały u matki || čego ěe jed’eš do polšč’i || fši povyjexały vaši z rodyny || bapča po śm’erći ojca ěe xčala wyjexać || bo m’ala sfoix braći || matke || myśl’ila ona || že zostańe na sfojej źeml’i a ěe pojide źi sfekruxou.*

Język modlitwy w rodzinie: polski.

Język szkoły w Brodach (obwód lwowski): ukraiński. Chodziła do szkoły ukraińskiej, ponieważ nie było polskiej.

Komentarz: w domu rodzina rozmawiała z EP po polsku. Dziadkowie ze strony ojca – po polsku, ze strony matki – po ukraińsku.

II. Lata szkolne (po 1949 r.) na wschodzie Ukrainy. Język szkoły: rosyjski. Język domowy: ukraiński.

EP: *strašno bylo rozmav’ac i po polsku || i po ukraińsku || ale zdrovaś mar’o bylo polsk’e || do kapl’ičk’i takoji maloji || jaka byla v domu || bo matka vyy’ozła z brodiv || zafše*

modl'itfa po polsku była || nazywały na z matkou i banderofcam'i || i pšekam'i || były my vrogam'i || vže pot'im || jak matka vyšła drug'i ra· za muž za ukrainca || on byl f part'iji || to vže sonšady nas polub'ily i nixto vže mene ne dražnił.

Język w sąsiedztwie: rosyjski. Język rówieśników: rosyjski.

III. Lata dorosłe na wschodzie Ukrainy. Język domowy: ukraiński.

Język w sąsiedztwie: rosyjski.

Język w pracy: rosyjski.

EP: *navkolo rozmav'ajut' po rusk'i || i ja tež rozmav'ala || xćala do sfojej zeml'i || na zax'id || uši na robot' dyvuvalyša || jak vže skazala f tyšonc džev'eñcet šešćdžešontym ósmym roku ščo jidu do frankofska || ty sfaja || tam vrag'i ||*

IV. Lata dorosłe w Iwano-Frankiwsku i po 1991 r. (niepodległość Ukrainy). Język domowy: ukraiński. Język w sąsiedztwie: ukraiński, rosyjski. Język w pracy: ukraiński. Język państwowy: ukraiński.

EP: *ne baču sensu yovoryty polskoju || ukraina tut || čogo ž zyaduvaty melod'i roky' || tut moja zeml'a || m'ij d'im || a xto zyaduje || t'išytša || ščo v'in je polakom || to dobre || ja pam'ataju || jak bylo za časif stal'insk'ix || rad'iańsk'x || t'išuša ukrajinoju ||*

Komentarz: dobra znajomość języka rosyjskiego na wschodzie Ukrainy pomogła EP zdobyć tam dobrą pozycję społeczną, a biegła znajomość języka ukraińskiego – uzyskać też status w Iwano-Frankiwsku.

PODSUMOWANIE I PERSPEKTYWY BADAWCZE

Badania nad biografiami językowymi osób polskiego pochodzenia generacji najstarszej przeprowadzone w Iwano-Frankiwsku pozwoliły na wyodrębnienie czterech grup respondentów charakteryzujących się wspólnymi cechami. Od przedstawicieli grup 1., 2. i 3. często słyszałam, że i w XXI wieku wielu przedstawicieli najstarszej generacji Polaków w Iwano-Frankiwsku obawia się mówić głośno o swojej polskości.

Podczas badań nad biografiami językowymi na pograniczu zawsze będą rodzić się pytania dotyczące niewyjaśnionych kwestii, w tym – statystyki. Po ostatnich spisach ludności w 2001 r. nie ma możliwości uzyskania danych dotyczących liczby Polaków najstarszej generacji w Iwano-Frankiwsku. Ludzie odchodzą, zostaje historia dla potomków, nie tylko dla badaczy. Podmiotem, centralną kategorią w badaniach nad biografiami językowymi jest respondent / mówca posługujący się wieloma językami z uwzględnieniem jego sytuacji społecznej, ekonomicznej, psychologicznej. Badania pozwalają odkryć subiektywne przeżycia człowieka, odczucia w odniesieniu do języka, pragnienie zdobycia języ-

kowych umiejętności. Niektórzy respondenci obawiają się również w niepodległej Ukrainie dalszych represji i prześladowań, dlatego niechętnie pozwalają nagrywać swoje wypowiedzi.

Istotną rolę we wspieraniu żywotności języka polskiego w Iwano-Frankiwsku odgrywa działalność Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego. Dla najstarszej generacji Polaków ważna jest działalność dwóch polskich organizacji: Towarzystwa Kultury Polskiej im. Franciszka Karpińskiego i Towarzystwa Kultury Polskiej „Przyjaźń”. Ogromną rolę w podtrzymywaniu tożsamości polskiej odgrywa sfera wyznaniowa; istotne stało się zwrócenie Polakom w 1989 r. kościoła rzymskokatolickiego pw. Chrystusa Króla Wszechświata i jego odbudowa. Język polski dla najstarszej generacji pozostaje językiem budzącym mocne emocje, które sprzyjają uczestnictwu w kulturze polskiej i nauce języka polskiego z wnukami.

W dalszej perspektywie badawczej zamierzam przeprowadzić ankiety dotyczące repertuaru językowego respondentów najstarszej generacji we wszystkich etapach biografii językowej z zastosowaniem metody kwestionariuszowej. Kwestionariusz nie jest uniwersalną metodą badań socjolingwistycznych, ale daje możliwości poznawcze.

Bibliografia

- G. Augustyniak-Żmuda, 2019, *Biografie językowe przesiedleńców ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej mieszkających w regionie lubuskim*, praca doktorska afiliowana przy Instytucie Slavistyki Polskiej Akademii Nauk, dostępna w siedzibie IS PAN.
- G. Augustyniak-Żmuda, 2019a, *Biografia językowa. Przykład południowej części Bukowiny Karpackiej*, „Zeszyty Łużyckie” t. 53: *Małe języki w poszukiwaniu tożsamości*, s. 9–23.
- G. Augustyniak-Żmuda, 2020, *Przełączanie kodów (code switching) w mowie przesiedleńców z województwa tarnopolskiego i stanisławowskiego mieszkających w regionie lubuskim*, „Socjolingwistyka ” t. 34, s. 261–273.
- E. Babbie, 2009, *Podstawy badań społecznych*, tłum. W. Betkiewicz, Warszawa.
- P. Bourdieu, 1991, *Language and Symbolic Power*, Cambridge.
- B. Busch, 2013, *Mehrsprachigkeit*, Wien.
- S. Dubisz, 2015, *Sytuacja języka polskiego na Litwie, Ukrainie i Białorusi* [w:] I. Bundza, J. Kowalewski, A. Krawczuk, O. Sływyński (red.), *Język polski i polonistyka w Europie Wschodniej: Przeszłość i współczesność*, praca zbiorowa z okazji dziesięciolecia Katedry Filologii Polskiej Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki, Lwów, s. 42–54.
- S. Dubisz, 2016, *Języki zbiorowości polonocentrycznych w świecie a kontakty międzyjęzykowe* [w:] W. Miodunka, A. Seretny (red.), *Język, literatura i kultura polska w świecie*, Kraków, s. 229–239.
- E. Dziegiel, 2003, *Polszczyzna na Ukrainie: Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich*, Warszawa.

- E. Dziegiel, 2017, *Odmiany terytorialne i społeczne współczesnego języka polskiego na Ukrainie*, „LingVaria” nr 2 (24), <https://doi.org/10.12797/LV.12.2017.24.13> [dostęp: 10.04.2021].
- M. Głuszkowski, 2011, *Socjologiczne i psychologiczne uwarunkowania dwujęzyczności staroobrzędowców regionu suwalsko-augustowskiego*, Toruń.
- B. Glaser, A. Strauss, 2009, *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*, tłum. M. Gorzko, Kraków.
- A. Kłoskowska, 2012, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa.
- H. Krasowska, 2012, *Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie*, Warszawa.
- H. Krasowska, M. Pokrzyńska, L.A. Suchomłynow, 2018, *Świadectwo zanikającego dziedzictwa: Mowa polska na Bukowinie: Rumunia–Ukraina*, Warszawa.
- Z. Kurzowa, 2006, *Polszczyzna Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich do 1939 roku*, Kraków.
- Z. Kurzowa, 2007, *O sytuacji społeczno-językowej Polaków na Wschodzie* [w:] Z. Kurzowa, *Ze studiów nad polszczyzną kresową. Wybór prac*, Kraków, s. 81–94.
- P. Levchuk, 2020, *Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców nie-polskiego pochodzenia*, Kraków.
- E. Lipińska, A. Seretny, 2012, *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie szkolnictwa polonijnego w Chicago*, Kraków.
- K. Meng, 2004, *Russlanddeutsche Sprachbiographien – Rückblick auf ein Projekt* [w:] R. Franceschini, J. Miecznikowski (red.), *Leben mit mehreren Sprachen. Sprachbiographien / Vivre avec plusieurs langues. Biographies langagieres*, Bern–Berlin, s. 97–117.
- K. Meng, E. Protassova, 2016, *Deutsch und Russisch: Herkunftssprachen in russlanddeutschen Aussiedlerfamilien*, <https://iiif.deutsche-digitale-bibliothek.de/binary/fcfc30b0-b3b3-4d6d-8381-2e96d7c8a0a8> [dostęp: 10.04.2021].
- O. Pelekhata, 2020, *The current status of the Polish language in Ivano-Frankivsk (formerly Stanislaviv)*, „Cognitive Studies. Études Cognitives” nr 20, <https://doi.org/10.11649/cs.2272> [dostęp: 10.04.2021].
- J. Rieger, 2002, *Język mniejszości w otoczeniu obcym*, Warszawa.
- J. Rieger, 2019, *Język polski na Kresach*, Warszawa.
- J. Smolicz, 1990, *Język jako wartość podstawowa kultury* [w:] W. Miodunka (red.), *Język polski w świecie*, Warszawa, s. 23–38.
- B. Walczak, 2009, *Język jako składnik tożsamości narodowej* [w:] G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska (red.), *Język. Religia. Tożsamość*, t. III, Gorzów Wielkopolski, s. 9–18.
- A. Zielińska, 2013, *Mowa pogranicza. Studium o językach i tożsamościach w regionie lubuskim*, Warszawa.
- A. Zielińska, 2018, *Biografie językowe osób bilingwalnych z polsko-niemieckiego pogranicza* [w:] Z. Greń (red.), „Z polskich studiów slawistycznych. Prace na XVI Międzynarodowy Kongres Slawistów w Belgradzie”, seria 13, t. 2, s. 359–368.

Закон України Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (2003), http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=%20244987130&cat_id=244950582<http://mincult.kmu.gov.ua/con>

trol/uk/publish/article?art_id= 244987130&cat_id=244950582 [dostęp: 10.04.2021].

- Е. Земская, 2004, *Язык как деятельность*, Москва.
- М. Зелінська, 2018, *Комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови західних областей України*, Дрогобич.
- В. Кубійович, 1983, *Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 1.1.1939*, Wiesbaden.
- П. Левчук, 2015а, *Мотивація мовної поведінки особистості в умовах українсько-польського білінгвізму (на підставі анкетних досліджень)* [w:] В. Лучик (red.), *Мови і культури: Між Сходом і Заходом*, Київ, s. 166–172.
- П. Левчук, 2015b, *Українсько-польський білінгвізм: Соціолінгвістичний аспект* [w:] О. Гнатюк (red.), *Полоністичні студії: VIII-й конкурс ім. Єжи Гедройця*, Київ, s. 164–177.
- Р. Лозинський, 2011, *Етнічний склад населення Івано-Франківська у другій половині ХХ ст. (історико-географічний аналіз)*. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка, Серія: Географія*, 39, s. 231–236.

***Elementy biografii językowych przedstawicieli
polskiej mniejszości narodowej na pograniczu:
Iwano-Frankiusk (dawny Stanisławów)***

Streszczenie

W artykule poddano analizie elementy biografii językowych przedstawicieli polskiej mniejszości narodowej w Iwano-Frankiwsku (dawnym Stanisławowie). Biografie językowe osób mieszkających na pograniczu kultur w kontekście procesów historycznych i społecznych podzielono na cztery grupy. Podstawę badań stanowiły wywiady językowe przeprowadzone w środowisku mieszkańców Iwano-Frankiwska w wieku powyżej 70 lat, posługujących się w życiu codziennym co najmniej dwoma językami. W tekście opisano żywotność oraz sfery funkcjonowania języka polskiego, z uwzględnieniem polskich organizacji.

Słowa kluczowe: język mniejszości narodowej – metoda biografii językowej – pogranicze – żywotność języka polskiego.

***Elements of language biographies of residents
of the Polish national minority on the borderland:
Iwano-Frankiusk (formerly Stanisławów)***

Summary

The paper analyses elements of language biographies of residents of the Polish national minority in Ivano-Frankivsk (formerly Stanisławów). The language biographies of people living on the borderline of cultures in the context of

historical and social processes have been divided into four groups. The research was based on linguistic interviews conducted among the inhabitants of Ivano-Frankivsk aged over 70, who used at least two languages in their everyday life. The text describes the vitality and functioning of the Polish language, including Polish organisations.

Keywords: language of the national minority – method of language biography – borderland – vitality of Polish.

Adj. Monika Czarnecka